

MUCS SÁNDOR

A FÜGGETLEN KISGAZDAPÁRT KATONAPOLITIKÁJÁRÓL 1944—1948

1.

A Független Kisgazda, Földmunkás- és Polgári Párt (a továbbiakban — Független Kisgazdapárt) múltjából eredően már a felszabadító harcok idején jelentős politikai tényezőként lépett színre. Egyik alapítója lett a fasizmus elleni harcot és az ország demokratikus átalakítását hirdető Nemzeti Függetlenségi Frontnak, s az Ideiglenes Nemzetgyűlés létezéséig annak második legnagyobb pártja volt. 1945 nyarára pedig az ország létszámban legnagyobb pártjává fejlődött.

A pártnak ez a politikai súlya meghatározó befolyással volt a katonapolitikájának kialakítására is. A koalíció pártjainak katonapolitikája — így a Független Kisgazdapárté is — a háború befejezéséig abban jelentkezett, hogy miképpen foglalnak állást az ország részvételét illetően a fasizmus elleni harcban, miképpen segítik annak a fegyveres erőnek — a hadseregnek — a megszervezését amely e harc megvívására lesz hivatott.

A Nemzeti Függetlenségi Front által elfogadott program, amely gyakorlatilag az Ideiglenes Nemzeti Kormány cselekvési vezérfonalaként is szolgált e kérdésben, egyértelmű volt. Tevékenyen részt kell vennünk a fasizmus elleni harcban, s ennek érdekében meg kell szervezni a nemzeti haderőt. Ezt a feladatot később a Fegyverszüneti Szerződés is előírta. Mindebből következett, hogy a koalíció pártjainak minden megnyilatkozásában szerepelt ennek szükségessége. Nem volt ez alól kivétel a Független Kisgazdapárt sem.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlésnek a nemzethez intézett szózata kapcsán elhangzott felszólalásában Balogh István, a párt egyik vezető személyisége, kifejtette: „A békét, a mindnyájunk által oly hön óhajtott békét azonban nem várhatjuk, sőt el sem fogadhatnánk a nagyhatalmaktól ajándékképpen. A békéért harcolnunk kell. Németországnak, Európa állandó békebontójának legyőzésénél ott kell lennünk, ott a helyünk a nagyhatalmak oldalán. Szent lesz ez a harc, mert az emberiség, mert a magyarság hosszú békéjét fogja szolgálni. És rövid lesz ez a harc, mert az önzés és erőszak a békevégynek és igazságnak nem tud sokáig ellenállni. Az új magyar honvédség magyar és demokratikus szellemben alakul meg. Abban minden jó magyar hazafi tehetsége és vitézsége szerint érvényesülhet.”¹

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés december 21-i ülésén Erős János kisgazda képviselő pártja nevében elvi nyilatkozatot tett, amelyben többek között leszögezte: „... kívánjuk a német szövetségből való azonnali kiválást, kívánjuk a német rablók és fosztogatók azonnali kiverését az ország területéről és ha ez nem megy másképp, hadbalépés útján is”.²

¹ Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója, 1944. december 21-i ülés. Országgyűlési Könyvtár.

² Uo.

A hadbalépést elvileg kimondó kormánynyilatkozatra december 28-án került sor. 1945. január 20-án pedig aláírták a szövetséges hatalmak és Magyarország között a Fegyverszüneti Szerződést, amelyben a kormány nyolc hadosztály felállítására és a fasizmus elleni harcra való bevetésére kapott lehetőséget. Január 30-án megjelent az utcákon a kormány toborzási felhívása, amely a hadsereg szervezésének kezdetét jelentette.

Február 11-én Budapesten a demokratikus pártok által szervezett nagygyűlésen, amely gyakorlatilag a toborzó munka eredményességét volt hivatva szolgálni, a Független Kisgazdapárt szónoka, Varga Béla, többek között arról szólt, hogy: „A legsürgősebb magyar feladat most, hogy ezt a kicsiny magyar hadsereget felszereljük és minél előbb — mert minden napi, percnyi késedelemben halál rejlik a nemzet számára — harcra vessük. Ott akarunk állni a háború győzelmes befejezésekor fegyverrel a kezünkben.”³

A demokratikus pártok azon törekvésében, hogy a hadsereg megszervezése és felszerelése egy percnyi, egy napi késedelmet sem szenvedjen, a Független Kisgazdapárt jelentős szerepet játszhatott volna. Az Ideiglenes Nemzeti Kormányban ugyanis a párt jelentős pozíciókat kapott. A Honvédelmi Minisztériumban B. Szabó István, a párt egyik vezető egyénisége töltötte be a minisztérium politikai államtitkári funkcióját, tehát gyakorlatilag a honvédelmi miniszter és a vezérkar főnöke után (mivel mind a két tisztséget Vörös János töltötte be) a második személy volt. Funkciója — és ezt hangsúlyozni kell — elsősorban politikai funkció volt. De hát a hadsereg léte vagy nemléte ekkor elsősorban politikai kérdés volt. Nincsenek adataink arra vonatkozóan, hogy a politikai államtitkár mennyire szólhatott bele a hadsereg szervezésének konkrét kérdéseibe. Az viszont tény, hogy a Független Kisgazdapárt elvi állásfoglalásait a fasizmus elleni harcot illetően — a többi pártoktól eltérően — a gyakorlatban alig követték konkrét lépések. Ennek magyarázata csak az lehet, hogy az országos politikai életben olyan dolgok történtek, amelyek inkább lekötötték a párt figyelmét, mind a hadsereg. Napirendre került a földbirtokreform, az üzemi bizottságok és a nemzeti bizottságok kérdése, amelyekben már a magyar társadalom háború utáni fejlődésének útjai, módjai voltak kitapinthatók.

A koalíciós pártok, amikor állást foglaltak a fasizmus elleni harc és az új hadsereg megszervezésének kérdésében, kinyilvánították elképzeléseiket a hadsereg háború utáni fejlesztésének, illetve politikai arculata kialakításának mikéntjét illetően is. A Független Kisgazdapárt ezt abban a dokumentumban tette meg, amelyet Nagy Ferenc állított össze 1945 elején, s amely gyakorlatilag a párt új programjaként jelent meg. Ebben a dokumentumban a „Milyen hadsereget kíván a Független Kisgazdapárt” c. külön fejezet megállapította: „Bár nyilvánvaló, hogy az európai háború örök tűzféskének, Németországnak a legyőzése után, hosszú ideig nem lesz háború, a hadsereg szervezésére mégis gondolnunk kell. Először is gyors program alapján meg kell szervezni a németek elleni háború céljaira az új magyar honvédséget, majd gondolnunk kell a békeidők hadseregének felállítására is. Az új magyar hadseregnek valóban népi hadseregnek kell lennie. Nem szabad válaszfalakat építeni a hadsereg és a nép közé. Meg kell szüntetni a tisztikarnak a polgári társadalomtól való elnevelését, és éppen ezért meg kell szűnni az előzetes tisztképzésnek. Mindenkinnek honvédként kell bevonulni a hadseregbe, és azután a valóság alapján, az iskolai végzettségre való tekintet nélkül kell kiválasztani a leendő tiszteket. A karpaszományos jogot el kell törölni.⁴ Katonatisztek és katonák számára el kell tiltani a politikával való foglalkozást. Háborúban és békében el kell törölni a tiszti étkezdet, s meg kell szüntetni a feljebbvalókkal szemben való megalázkodás kötelességét. Intézményesen biztosítani kell az alárendeltek panaszjogát.”⁵

³ Szabadság, 1945. február 13.

⁴ A Horthy-hadseregbe bevonult érettségizett fiatalok zubbonyuk ujjára megkülönböztető jelzést, paszományt kaptak. Ezek a személyek a katonai szolgálat alatt többségükben tiszti rendfokozatot érthettek el.

⁵ Az MSZMP Párttörténeti Intézetének Archivuma, 285. f. 2/7. ó. e. 230—231. o.

A programnak ez a katonapolitikai vonatkozása két figyelemre méltó gondolatot tartalmaz. Az egyik a tisztikar jövőbeni kialakításának az útja, a másik, a politikamentes hadsereg képe. Ami az előbbit illeti: a párt tisztában volt azzal — s ezt a későbbiek során világosabban ki is fejtette —, hogy az új hadsereg tisztikarát más társadalmi osztályokból és rétegekből is kell szervezni, mint a régi hadseregét. Az új tisztikar kialakításának a régihez képest más útjairól alkotott kisgazdapárti vélemény abból az elemzésből fakadt, amit a párt 1944. október 15-e, a háborúból való kiugrás horthysta kísérletéről készített. Ezen elemzés szerint „a legsúlyosabb vétket a hadsereg követte el. Mélyen megbecsüljük azokat a tiszteket, akik örvendetes kivételt jelentenek ezen a téren, de még nem történt meg egyetlen országban sem, hogy legyen az országnak hadserege, de annak tisztikara mindenre használható, csak a nemzeti ügy szolgálatára nem. Tisztikar, amely amikor megkapja a parancsot legfőbb hadurától, szembefordul vele és árulóvá lesz, hitvány, idegen-bérenc, eladja az országot és hozzájárul romlásához! Október 15-ének tragédiája itt van. Abban, hogy nem ismétlődött meg az 1848-as eset, nem álltak a tömegek és a csapatok élére hűséges jó magyar tisztek, hanem kevés tiszteletre méltó kivétellel mind gyáván megbújt, vagy kereste az árulók kegyeit.”⁶ Az a megfogalmazás azonban, amely a tisztí utánpótlásra vonatkozóan itt szerepel, megoldhatatlan. A szervezett tisztképzést nem nélkülözhatték, sem az akkori, sem az előző korszak hadseregei. A politika nélküli hadsereg igénye pedig ebben az időben már csak óhaj volt, mert egyrészt politikai nevelés a hadseregben — éppen a koalíciós pártok megegyezése alapján — már létezett, és a koalíció többi tagjai nagyon határozottan álltak ki amellett, hogy a hadseregben legyen is politikai nevelés. A politikamentes hadsereg hangoztatása egyébként tipikus polgári jelszó annak érdekében, hogy a hadsereg nagyon is politikai — a burzsoázia uralgó osztály érdekében kifejtett — tevékenységét elleplezzék, s úgy igyekezzenek beállítani, mintha a hadsereg az osztályokon, az osztályok politikai küzdelmén felül állna. A történelem viszont számtalan esetben bizonyította ennek ellenkezőjét. A hadsereggel kapcsolatos fentebbi gondolatokat Nagy Ferenc — mint a kormány tagja — 1945. május 27-én Cegléden tartott beszédében újlágal elismételte.⁷

1945 augusztusában ülésezett a Független Kisgazdapárt nagyválasztmányi ülése, ahol megerősítették a párt által eddig követett irányvonalat. Az elfogadott program Vida István értékelése szerint „...a tőkés társadalmi rend továbbélésének feltételezéséből indul ki... Nem kívánja korlátozni az ipari nagyburzsoázia gazdasági és politikai uralmát, semmilyen tökeellenes intézkedést nem vet fel.”⁸ Ez a program ugyan nem szól a hadsereggel összefüggő kérdésekről, de a párt vezetőinek további megnyilatkozásai nem hagynak kétséget afelől, hogy itt lényeges változás nem következett be. Ezt igazolta Nagy Ferenc előadása a Honvédtiszti Szabadegyetemen, ahol többek között kijelentette: „Sajnos, a magyar tisztikar jelentékeny százaléka helyeselte a magyar néptől teljesen idegen külpolitikai vezetést. Ebben az idegen származás körülményei is közrejátszottak.

Az új magyar hadseregnek valóban népi hadseregnek kell lennie... Ha a magyar nép és a magyar hadsereg tökéletesen összeforr, akkor megvalósul az igazi demokrácia a honvédségben is. Egymást megbecsülve, egymás iránt feltétlen bizalommal viseltetve az új magyar hadsereg minden tagjának arra kell törekednie, hogy a honvédség és az ország dolgozó polgársága között minden különbséget megszüntessen és teljes mértékben kiérdemlje a magyar társadalom osztatlan szeretetét.”⁹ A szavak valóban figyelemre méltóak. Csupán a tettekhez vezető utak, módok megjelölése hiányzik. Mi kell ahhoz, hogy a nép és a hadsereg tökéletesen összeforrjon, mi kell ahhoz, hogy a honvédség és „az ország dolgozó polgársága között” minden különbség megszűnjön? E kérdések megválaszolására Nagy Ferenc nem vállalkozhatott. Nem is tudott vál-

⁶ Uo. 201. o.

⁷ *Kis Újság*, 1945. május 29. 5. o.

⁸ *Vida István: A Független Kisgazdapárt politikája 1944—1945.* Budapest, 1976. 74. o.

⁹ *Kis Újság*, 1945. október 21.

lalkozni, mert akkor olyan gondolatokkal kellett volna előhozakodnia, amelyek ellentétben álltak a párt alapvető programjával.

2.

Az 1945. november 15-i országgyűlési választásokon a Független Kisgazdapárt megszerezte a szavazatok 57,03⁰/₀-át, s ezzel a nemzetgyűlésben abszolút többségbe került. A baloldali pártok együttesen a szavazatok 43⁰/₀-át mondhatták magukénak. Ez azt jelentette, hogy a Független Kisgazdapárt abszolút többsége mellett olyan jelentős politikai erőt képviseltek, amelyet már nem lehetett figyelmen kívül hagyni az országos jelentőségű politika alakításában. A választási eredmények a pártok politikai célkitűzéseit alapján véve nem befolyásolták. Tény, hogy a baloldali pártoktól a tömegekkel való még szorosabb kapcsolatot, a reakciós erőkkel szembeni még határozottabb együttes fellépést igényelték. A Független Kisgazdapártban tömörült retrográd erők ugyanis, amelyeknek ekkor a pártban meghatározó szerepük volt, a párt „választási győzelmével lezártnak tekintették a magyar társadalom demokratizálásának folyamatát, s nem kívántak tovább lépni. Nem csupán a fennálló politikai viszonyok konszolidálására, hanem a polgári demokrácia felé való visszatérésre vettek irányt.”¹⁰

A Kisgazdapárt választási győzelme, valamint a jobboldal erős befolyása a párton belül, meglehetősen negatívan hatott a párt katonapolitikájának alakulására is. A választások után megalakult Tildy-kormányban a honvédelmi miniszteri tárcát a Független Kisgazdapárt kapta meg, s annak élére Tombor Jenő altábornagyot nevezték ki. Tombor Jenő még az első világháború előtt lett hivatásos tiszt, s a Tanácsköztársaság idején szerepet vállalt a Vörös Hadsereg szervezésében és tevékenységében. Ezért a munkáshatalom leverése után a horthysta katonai bíróság megfosztotta rendfokozatától és kicsapták a hadseregből. A felszabadulás után katonai vonalon is rehabilitálták, s figyelembe véve azt, hogy ha tényleges katonai szolgálatot teljesít, milyen rendfokozat elérésére lett volna módja, altábornagyi rendfokozatba léptették elő. Tombor személye tehát Vörös Jánoséhoz viszonyítva bizonyos fokú barátságos viszonyt jelentett a HM élén, ám a katonapolitika párton belüli alakításában döntő szava neki nem volt.

Itt csupán jelezzük, hogy változás történt a HM egy másik jelentős posztján is a Tildy-kormány megalakulása után. A politikai államtitkári funkciót B. Szabó István helyett Zentai Vilmos, a Szociáldemokrata Párt egyik vezető személyisége kapta meg. Ez a kinevezés ismételten a baloldali erőknek kedvezett.

A Független Kisgazdapárt katonapolitikájához visszatérve, amint említettük, azt nem a demokratikus továbbfejlődés, hanem a megtorpanás, sőt a visszafelé tekintés jellemezte. Erre utalnak Varga Béla és B. Szabó István felszólalásai a kormányprogram vitájában. Varga Béla a tisztikar vonatkozásában úgy nyilatkozott, hogy „Ha azt akarjuk, hogy legyen magyar szellemű hadsereg, akkor ehhez az első lépés az, hogy tisztjeit a magyar parasztságból és magyar munkásságból vegye, onnan regenerálódják és akkor egy lesz vele az egész nemzet.”¹¹ Ezzel szemben B. Szabó István a hivatásos tisztek mellett állt ki. A helyzet ugyanis ebben az időben az volt, hogy a hadseregben egyre többen kaptak beosztást olyan tisztek, akik a Szálasi-féle hadseregben, a Vörös Hadsereggel szemben harcolva, nyugatra vonultak, s onnan a háború után, 1945 nyarán és őszén, kezdtek visszaszállingózni. Beosztásukat pedig azoknak a tartalékos tiszteknek a rovására kapták meg, akik önként jelentkeztek a fasiszmus elleni harcra, s a háború befejezése után is becsülettel szolgáltak a hadseregben. A HM vezetésének ez a törekvése társadalmi botránnyá dagadt. Tiltakoztak ellene a baloldali pártok központi és helyi sajtóorgánumai, a csapatok demokratikus és baloldali érzelmű állománya pedig tiltakozó memorandumot juttatott el a kér-

¹⁰ *Vida István*: i. m. 127. o.

¹¹ *Nemzetgyűlési Napló*, 1945—49. I. k. 1—30., 63. o.

désben a miniszterelnökhöz és a honvédelmi miniszterhez. Szót emeltek az ellen a tevékenység ellen a baloldali pártok képviselői is a kormányprogram vitájában. Ezekre a felszólalásokra reagált B. Szabó István, és többek között kijelentette: „... az a vád is elhangzott, hogy a tartalékosokat le akarják szerelni és csak a reakciós tisztek maradnak meg. Tény, hogy a háború befejezésével a honvédséget teljes egészében ellepték olyan emberek, akik ott akarták megtalálni a magánélet helyett a megélhetésüket. Amikor ma az ország egészen kevés honvédséget tud tartani, amikor a létszám számszerűleg meg van állapítva, igenis indokoltnak tartom, hogy ha már a honvédség fenntartására az ország pénztárából nagy összeget fizetünk, ne nyugdíjasok szaporításával érijük ezt el, hanem elsősorban a tartalékosok menjenek vissza privát foglalkozásukhoz, a tényleges tisztek között bizonyára van annyi demokratikusan gondolkozó tiszt ebben az országban, amennyi kiteszi ezt a kis létszámot.”¹² Figyelemre méltó, hogy B. Szabó felszólalásában — akárcsak a kormányprogramban — szó sincs az új tisztikar kinevelésének szükségességéről. Felszólalásának egy másik gondolatában viszont B. Szabó ellentmondott a pártprogram azon kitételének, hogy a hadsereg tagjainak meg kell tiltani a politikával való foglalkozást. B. Szabó most úgy fogalmazott, hogy az új honvédség ugyan politizálhat, de vigyázni kell rá, hogy „napi politikai ellentéteket ne szítsanak a katonák között.” Ő, mint volt HM politikai államtitkár, ugyanis nagyon jól tudta, hogy a politikát már nem lehet száműzni a hadseregből. Annak a koalíciós pártok közötti korábbi megegyezésnek a felelevenítése viszont, miszerint a hadseregben nem lehet pártpolitikát folytatni, B. Szabó részéről nem volt véletlen.

1946. február 7-én új kormány mutatkozott be az országgyűlésben, amelynek elnöke Nagy Ferenc, a Független Kisgazdapárt vezetője lett. A változást, mint ismeretes, az hozta magával, hogy február 1-én Magyarország államformája köztársaság lett, s az addigi miniszterelnököt, Tildy Zoltánt választották a köztársaság elnökévé.

Nagy Ferenc kormányának programja katonapolitikai vonatkozásban az előző kormányéhoz képest új momentumokat nem tartalmazott. A miniszterelnök elismerte ugyan, hogy sehol nincs szükség akkora átalakulásra, demokratikus irányú fejlődésre, mint éppen a hadseregnél, ám az elérendő célok konkrét részletezésével a kormány ismételten adós maradt. Nem is lehet csodálkozni, hogy a kormányprogram feletti vitában csupán egy képviselő foglalkozott a hadsereg kérdésével, sürgetve az új tisztikar kiképzésének mielőbbi megkezdését a dolgozó osztályok köréből.

A Baloldali Blokk megalakulása 1946 márciusában és politikai ellentámadása a reakciós erők azon törekvése ellen, hogy a magyar társadalom további demokratikus fejlődését megakadályozzák, sőt bizonyos vonatkozásokban visszafejllesszék, közvetlenül érintette a Független Kisgazdapártot. Ezek az erők ugyanis — mint erre már az előbbieken utaltunk — főképpen a párt jobbszárnyán helyezkedtek el és nagy befolyással rendelkeztek a párton belül. A kibontakozott politikai küzdelemben a Független Kisgazdapárt kevésbé tudott odafigyelni a hadseregre. Ám mégis voltak olyan megnyilvánulásai a pártnak, amelyek arra mutattak, hogy azért ez a vonal sem esett ki a látószögéből. Igaz ezek a megnyilvánulások nem központi jellegűek, de mégis jellemzőek voltak.

Tombor Jenő honvédelmi miniszter március 28-án előterjesztéssel élt a Minisztertanácshoz, hogy az foglaljon állást: a honvédség hivatásos állományába tartozó személyi politikai pártban valamilyen tisztséget elvállalhat-e vagy sem. Tombor az előterjesztésben elismeri, hogy az érvényben levő rendelkezések „nem zárják ki ugyan azt a lehetőséget, hogy hivatásos állományú személyek politikai tisztséget viseljenek. Mégis megfontolandónak mutatkozik, hogy vajon a párttisztség vállalását célszerű-e megengedni és a fokozott párttevékenység nem fogja-e hátrányosan befolyásolni a katonai személyeket abban, hogy teljes munkájukat hivatásuk maradéktalan teljesítésére fordíthassák.”¹³ Az

¹² Uo. 106. o.

¹³ Hadtörténelmi Levéltár, HM elnöki iratok, 1946/9. 94.

ügyben a Minisztertanács úgy foglalt állást, hogy „...nemkívánatos, hogy a honvédség hivatásos állományú személyei politikai pártban tisztséget viseljenek.” A megfogalmazásból látható, hogy a Minisztertanács a kategórikus tiltást nem tette meg, ami pedig, a Független Kisgazdapártnak az eddigi állásfoglalásaiból következőre, kedvezőbb lett volna a számára. A párt nagyobb politikai demonstrációkon is igyekezett szemléltetni a hadsereggel való kapcsolatát olyan formában, hogy azokra a helyekre, ahol ezekben a hónapokban Nagy Ferenc tartott gyűléseket, a honvédelmi miniszter mindig elkísérte.

Nem maradtak el a Független Kisgazdapárt egyes szervezetei és a párt irányítása alatt levő Parasztszövetség részéről a hadsereggel kapcsolatos durvább megnyilvánulások sem. A Parasztszövetség Országos Központja pl. 1946. április 1-én a földművelésügyi miniszterhez írott előterjesztésében arra kérte a minisztert, hogy járjon közbe a honvédelmi miniszternél az egész parasztság katonai szolgálat alóli mentesítése érdekében.¹⁴ A Szövetség a kérelmet azzal indokolta, hogy a parasztságnak szüksége van birtokvédelemre, s azt csak akkor teheti meg, ha odahaza tartózkodik. Mondani sem kell, hogy az ilyen jellegű gondolat megszületése egyenlő a teljes abszurditással, s ellenkezett magának a parasztságnak az érdekeivel is.

Nehezen tudta megemészteni a párt azt az 1945 végén — a társadalmi felzúdulás hatására és a SZEB intézkedésére — hozott határozatot, hogy a volt nyugatos tiszteket el kell bocsátani a hadseregből. A párt győri szervezete még 1946. áprilisában is levélben fordult e kérdésben a miniszterelnökhöz és kifejtette, hogy ez a lépés elhamarkodott volt. Kéri, a miniszterelnök hasson oda, hogy vegyék revízió alá ezt a rendelkezést. „Tudjuk biztosan — írták a levélben —, hogy a fentiek orvoslása is hozzá fog járulni ahhoz, hogy az a bizalom, amely a kisgazdapárti tagoknál az utóbbi események következtében országosan megrendült, újra erősödni fog.”¹⁵

Az eddig elmondottakból világosan láthatók a Független Kisgazdapárt háború utáni katonapolitikájának főbb vonásai. A hadsereg demokratizálása ugyan szükséges, de csak olyan mértékig, ameddig azt a párt programja megkívánja. Az új tisztikar kinevelése a dolgozó osztályok köréből csak elvétve történik fel. A tisztikar biztosítását továbbra is a régi tisztikarból kívánják megoldani, s az új viszonyoknak megfelelően egy kissé demokratikusabb eszmékkel ellátni. A hadsereg politikai tevékenységét a legkategórikusabban ellenzik, s amikor ezt már sehogysem tudják keresztülvinni, akkor a pártot politikai tevékenységét kívánják korlátozni. Ezeken a katonapolitikai nézeteken a párt csak nehezen, a nagypolitika síkján elszenvedett vereségek hatására volt hajlandó némiképpen változtatni.

Az 1946-os év első fele a hadsereg politikai arculatának demokratikus, baloldali fejlődésében jelentős eredményeket hozott. Ezek az eredmények szervezeti és politikai síkon egyaránt jelentkeztek.

1946. márciusában a Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB), figyelembe véve az ország nehéz gazdasági helyzetét, úgy döntött, hogy a hadsereg létszámát 25 ezer főre kell csökkenteni. A kormány viszont, figyelembe véve a gazdasági stabilizáció érdekében tervbe vett intézkedéseket, azt kérte, hogy a létszám mindössze 20 ezer fő legyen. Ez a csökkentés önmagában is a további demokratizálási folyamatot segítette elő, mert a tisztí és a tiszthelyettesi karból elsősorban azok kerültek elbocsátásra, akik nem akartak, vagy nem tudtak egyetérteni a demokratikus fejlődéssel. A B-lista kiterjesztése a hadseregre pedig tovább erősítette ezt a folyamatot.

A létszámcsökkenéssel egyidőben jelentős szervezeti változásokra is sor került. A határporlyázó századokat kivonták a Honvéd Kerületi Parancsnokságok alárendeltségéből és az újonnan megszervezett Határőr Parancsnokság alá rendelték. A Határőrség parancsnoka Pálffy György ezredes lett, akit hamarosan vezérőrmaggyá léptettek elő. Ez a szervezeti változás azt jelentette, hogy

14 Uo. 1946/13. 832.

15 A Minisztertanács irattára, XXIII—c 4635/1946.

a hadsereg állományának mintegy a fele — tizennégy zászlóalj — kommunista parancsnok irányítása alá került.

A baloldali erők jelentős győzelmüként könyvelhették azt a tényt is, hogy a Minisztertanács 1946 nyarán végül is elfogadta a nevelőtiszti intézmény szer-
vi határozványát, s ezzel ez az intézmény most már állami szinten, jogilag is
elfogadott lett a hadseregben. 1946 őszén már megindulhatott az első központi
nevelőtiszti tanfolyam is.

Ezekre a változásokra — amelyek kétségtelenül a baloldal pozícióit erősítet-
ték a hadseregben — a Független Kisgazdapárt csak késve, 1946 nyarán reagált
hivatalosan. Ennek fő oka valószínű abban keresendő, hogy a Baloldali Blokk
pártjaival vívott politikai küzdelem és a párton belüli politikai harc közepette
erre a területre nem maradt ideje. Arról nem lehet szó, hogy ezekről a válto-
zásokról nem tudott, hiszen a döntések olyan szinteken történtek, amelyeken
a pártnak is ott voltak a vezető emberei. Valószínű az is, hogy a döntések sú-
lyát a Független Kisgazdapárt nem mérte fel eléggé. A hadsereggel kapcsola-
tos bizodalma abban volt, hogy a kisgazda honvédelmi miniszter és a hivatásos
tisztikar pozíciói elegendők lesznek annak a katonapolitikának az érvényesítésé-
re, amely a párt programjából következett.

A helyzet azonban, mint később kiderült, nem volt ennyire egyértelmű. A
baloldal befolyása erre az időre nem csak a társadalom széles rétegeiben nőtt
meg, hanem a hadseregben belül is. A kisgazdapárt vezetése — ha késve is —
de felfigyelt erre a jelenségre. Létrehozta saját katonai bizottságát,¹⁶ amely —
amint az tevékenységéből kiderült — több esetben elemezte a honvédség hely-
zetét, abból következtetéseket vont le és javaslatokat tett a vezetés felé a konk-
krét katonapolitika kialakítására. Az első ilyen helyzetelemzés 1946 júniusában
készült el.¹⁷

Ebben az elemzésben a Véderő Bizottság abból indult ki, hogy „A honvéd-
ség ügye hosszú időn át háttérben maradt — annak ellenére, hogy a honvédel-
mi tárca a párt kezében van, jelentősége a rendőrség ellensúlyozására, a kor-
mányzat rendelkezésére álló karhatalom szempontjából nagy és nem nélkülöz-
hető.” A honvédség szervezeti helyzetéről szólva megállapítja, hogy az „az ön-
kéntes leszerelés képét mutatja”, mert a fegyverszüneti szerződésben engedé-
lyezett nyolc hadosztálynyi erő helyett csak 20 000 főt tesz ki. A honvédség poli-
tikai befolyásoltóságát vizsgálva úgy látja, hogy „Ma már a honvédség irányítá-
sa is a MKP kezében van.”

A baloldal, a kommunisták befolyásának bizonyítására az elemzés elmond-
ja, hogy „A honvédelmi minisztérium személyügyi, katonapolitikai osztálya, a
nevelői intézmény, amely a MKP kezében (van), a honvédség korlátlan irányítá-
sát jelenti.” Megállapítása szerint a pártok megoszlása a kulcspozíciókban a
következőképpen alakult: Kisgazdapárt 5%, MKP 60% (ebből 15% MKP ér-
zületű pártonkívüli), SZDP 30% és egyéb 5%. Ehhez hozzáteszi, hogy a fenti
megoszlás nagyjából az egész honvédség százalékos képét is mutatja, mivel a
beosztottak párttagsága nagyjából azonos a parancsnokéval.

A helyzet illetően alakulásának okát a Véderő Bizottság több dologban
vélte felfedezni. Először is abban, hogy a honvédségben, annak megalakulá-
sától kezdve, gyakorlatilag két erő működött. Ezek közül az egyiket azok al-
kották, akik „egyik párthoz sem tartoztak, politikai terv, térhódításra való
pozíció harcra való felkészülés nélkül végezték munkájukat.” A másikba pe-
dig a „minden pozícióért végsőkig küzdő, minden politikai eszközt igénybe ve-
vő munkáspártiak tömörültek, akik az első alkalomtól kezdve, lépésről lépés-
re rendszeres és tervszerű előretörésben vannak.” A Véderő Bizottság vélemé-
nye az, hogy a hadseregben a „pártérdekek” kerültek előtérbe és fokozato-
san kiszorították a „honvédség szempontjait.” Az okok közé sorolja továbbá,
hogy „kiszelektálnak minden régi, szakképzett tisztet és helyüket »megbízható«
párttagokkal töltik be.” Ide sorolják a kötött előléptetési rendszer hiányát, mert

16 A Kisgazdapártban ezt Véderő Bizottságnak nevezték. Megalakulásának idejéről nincsenek pontos adataink.

17 A Belügyminisztérium Irattára. A Véderő Bizottság helyzetelemzéseinek teljes szövegét *Vida István* bocsátotta rendelkezésünkre, amiért ezúton is köszönetet mondok.

„ennek következtében történnek a vezető állások betöltése és a gátlás nélküli előléptetések.” Hasonlóan vélekednek a tiszthelyettesek előléptetéséről is, ahol „zömmel a tiszta kommunista irányelveket és célkitűzéseket képviselő »nevelői tanfolyamot végzett« személyek jönnek számításba.” A helyzet ilyen alakulásának okaként említik Vörös János első honvédelmi miniszter „megalkuvó, felelősséget nem vállaló, kiszolgáló politikáját” is.

A helyzetelemzés alapján és az okok vélt feltárása után a Véderő Bizottság javaslatokkal élt a pártvezetőség felé, amelynek megvalósításától a vázolt helyzet megváltoztatását remélték. Mindenekelőtt azt javasolták, hogy a B-lista bizottságokban érvényesíteni kell a többségi párt (a Kisgazdapárt) kívánságait, továbbá haladéktalanul át kell térni a kötött előléptetési rendszerre, a kulcspozíciók fokozatos, tervszerű arányosítására pedig meg kell tenni az első lépéseket. Ugyanakkor a köztársasági elnök jogkörébe kell vonni a hivatásos tisztek kinevezését, az előléptetéseket, valamint a csapattest- és ennél magasabb parancsnokok kinevezését. Felmerült az a gondolat is, hogy egy polgári honvédelmi miniszter talán jobban ellen tudna állni a kül- és belpolitikai nyomásnak. Más szóval, talán jobban ellen tudna állni a baloldali pártok térhódításának a hadseregben és a SZEB hadsereggel kapcsolatos intézkedéseinek.

Végezetül — mintegy a javaslatok nyomatékaként — leszögezték: „Központi hatalom, kül- és belpolitika, csak megfelelő fegyveres erő birtokában képviselhető el. Minden demokratikus többség szertefoszlik, ha a karhatalom problémáit nem sikerül megoldani.”

Szükségesnek látszik, hogy a Véderő Bizottság helyzetelemzésével kapcsolatban néhány gondolatot elmondjunk. Ami a honvédség létszámviszonyainak alakulását illeti, az nem a baloldal tevékenységének volt a következménye, hanem a SZEB intézkedésének a Fegyverszüneti Szerződés azon rendelkezése végrehajtására, miszerint a háború befejezése után „a magyar fegyveres erők leszerelendők és a Szövetséges Ellenőrző Bizottság felügyelete alatt békeállományba helyezendők.”¹⁸ Így az a kérdés, hogy a magyar hadseregnek a békeszerződés életbe lépéséig mikor, milyen létszáma lehet, az kizárólag a SZEB-től függött. A baloldali pártok természetesen nem tiltakoztak a létszámcsökkenés ellen. Ez ugyanis, amellet, hogy jelentős anyagi terheket vett le az állam válláról, azt is jelentette, hogy segítette a baloldal katonapolitikájának azon alap-tételét megvalósítani, hogy a hadsereget meg kell tisztítani a retrográd erőktől. Meglehet, a Kisgazdapártot fájdalmasan érintette minden olyan „régí szak-képzett tisztszelektálása” akik valószínűleg e párt politikai célkitűzéseinek lettek volna támogatói. Am ebből az alapállásból kiindulva a baloldali pártok azon törekvését sem lehet elítélni, amellyel ők pedig olyan tiszteket akartak pozíciókba juttatni, akik az ő politikájukat képviselték. Mindegyik politikai erő küzdött saját pozíciójának megtartásáért, illetve újabbak megszerzéséért.

A Kisgazdapárt abban tévedett, hogy szinte magától értetődőnek tartotta az — úgymond — régi szakemberek megingathatatlanok tartott pozícióit a hadseregben. Pedig a baloldali pártok nem rejtették véka alá a hadsereggel kapcsolatos terveiket és tettek is azért, hogy azok valóra váljanak.

A Kisgazdapárt is tudatában volt a hadsereg jelentőségének az adott viszonyok között. Ezt a szóban forgó helyzetelemzés bevezető és záró gondolatai világosan mutatták. A probléma a részükről abban volt, hogy a programjukból kiindulva nem tudtak más katonapolitikát kidolgozni mint azt, amiről eddig szóltunk. Ezt azonban akkor sem a magyar társadalom többsége — beleértve a párt paraszti tömegeinek nagyobb részét is — sem a hadsereg többsége nem fogadta el. Ezt erősítik meg a Véderő Bizottság további helyzetelemzései és javaslatai is.

A Független Kisgazdapárt Véderő Bizottságának ez az aktivitása a hadsereg-re gyakorolt befolyás megszerzéséért azzal a politikai ellentámadással függött össze, amelyet a párt kezdett a Baloldali Blokk pártjai ellen annak érdekében, hogy megakadályozza azok további előretörését, lehetetlenné tegye a gazdaság

¹⁸ Magyar—szovjet kapcsolatok 1945—1948. A magyar és a szovjet külügyminisztériumok közös kiadása. 36. o

állami szektorának bővítését. A Független Kisgazdapártnak ez a politikai tevékenysége a koalíció válságához és kormányzati válsághoz vezetett.

A Baloldali Blokk pártjai azonban, igen bonyolult körülmények között, de ellen tudtak állni a Kisgazdapárt jobboldala által szított válságnak, sőt mind politikai, mind gazdasági téren előre tudtak lépni. A Független Kisgazdapárt Véderő Bizottsága akciójának sem lett foganatja. Különösen balul ütött ki az a törekvésük, hogy a B-listázás során munkaspárti tisztakat buktassanak ki a hadseregből, s így megerősítsék saját hivatásos tisztjeik pozícióit. A baloldali pártok ugyanis következtesen ragaszkodtak a rendelkezések végrehajtásához és nem erőszakolták saját embereik megtartását, ha a helyzet úgy követelte. Ennek következtében a Független Kisgazdapárt sem tudott tenni semmit saját embereinek megtartása érdekében. Az eredmény pedig az lett, hogy az arányok a tisztí és tábornoki pozíciók vonatkozásában nem hogy romlottak volna a baloldal kárára, hanem inkább tovább javultak.

1946 júliusában hirtelen meghalt Tombor Jenő honvédelmi miniszter. Utóda, a Független Kisgazdapárt javaslatára, Bartha Albert vezérezredes lett, aki eddig a Párton belül a Véderő Bizottság elnöke volt. Bartha politikai pályafutása nagyban hasonlított Tombor Jenőéhez. Ő is az első világháború előtt került a tisztikarba, majd a polgári forradalom idején a Károlyi-kormány hadügyminisztere lett. A fehérterror győzelme után őt is kicsapták a hadseregből. Rehabilitációja a felszabadulás után történt meg, s ekkor kapta meg rendfokozatát is. Karaktere azonban elért elődjétől. Megnyilatkozásaiban határozottabb volt, s tevékenységében inkább a párt jobboldali elemeinek politikáját támogatta. Ez tükröződött már a minisztériumi beiktatásakor elmondott beszédében, amelyben a pártnak a hadsereggel kapcsolatos egyik alaptételét hangoztatta. „Le kell szögezmem — mondotta —, hogy a hadsereg a magyar köztársaság hadserege, amely felül áll minden pártterdeken... a katonai épületek kapuin belül párttorzalkodást nem tűrhetek.”¹⁹ Úgy tűnt, Bartha kinevezésével a párt megfelelő emberre talált tervei végrehajtására.

1946 nyarán, az ország politikai helyzetéből fakadóan, a Kisgazdapárt elkészítette új programtervezetét, amely azonban nem került komolyabb pártfórumok elé. A programtervezet Honvédség címszó alatt foglalja újólag össze a párt katonapolitikai elveit. „Az új demokratikus magyar honvédség célja az — mondja a dokumentum —, hogy nyomatékos és tekintélyt adjon a magyar államhatalomnak, védje a demokráciát, járuljon hozzá annak feltétlen szilárdságához, végezze el a határőrzés feladatait.

Ennek a honvédségnek a szervezésében, szabályzataiban, szellemében magyarnak és valóban demokratikusnak kell lennie, s magatartásában olyannak, hogy egész népünk megszeresse és önmagáénak tarthassa.

A honvédség létszámát és felszerelésének mértékét a békeszerződések fogják megszabni. E kereten belül is arra kell törekedni, hogy kezdetben kicsiny létszámú, jól képzett, jól ellátott és magasrendű fegyelemmel átitatott honvédségünk legyen, s ez a szellemében tiszta és elsőrendűen organizált honvédség fejlessze ki önmagát tisztikarában és legénységében megengedett létszámgig.”²⁰

A programtervezetben az előbbiekhöz képest szembeűnő, hogy abban nincs szó sem a politikamentes hadseregről, sem a hadseregen belül a pártok politikája népszerűsítésének tilalmáról. A fogalmazók nyilvánvalóan a hadseregben meglevő tényleges állapotból indultak ki.

A párton belüli irányzatok küzdelme azonban még nem ért véget. Sőt, a retrográd erők magatartása 1946 végére komoly koalíciós válságot robbantott ki. Minden valószínűség szerint ezen irányzat egyik képviselője készítette el azt a javaslatot, amelyet a „politikai kibontakozás megoldására szánt”, s amelyben a hadsereggel kapcsolatos álláspontját kifejtve így ír: „A Kisgazdapártnak elejétől fogva arra az álláspontra kellett volna helyezkednie, hogy a köztisztvi-

¹⁹ *Kis Újság*, 1946. augusztus 24. 4. o.

²⁰ Az MSZMP Párttörténeti Intézetének Archívuma, 285. f. 2/7. ö. e. 92. o.

selők, a hadsereg, a rendőrség az állam szolgálatában állnak és sorukban semmiféle pártfelfogás nem érvényesülhet...

A pártszempontoknak a közigazgatásba való bevitele mindenestre a jog-egyenlőség és az állampolgári szabadság elveinek megcsúfolása...²¹ A harc tehát folytatódott a párton belül is.

A júniusban kidolgozott katonapolitikai vonal megvalósítására nagyobb reményeket jelentett az a tény, hogy a Véderő Bizottság addigi vezetője, Bartha Albert lett a honvédelmi miniszter. Ez maga után vonta a Véderő Bizottság átszervezését is. Az új elnök B. Szabó István lett, a titkár pedig továbbra is Jackó Pál maradt. Tagjai között polgári politikusok és rendőrtisztek voltak. Hivatásos katonatiszt tagja ugyan nem volt a bizottságnak, de mint tanácsadók, közreműködtek munkájában.

Az új összetételű Véderő Bizottság októberben ismételten foglalkozott a honvédség helyzetével,²² s megállapításairól újabb jelentést készített a pártvezetőségnek. Ebben mindenekelőtt azt volt kénytelen megállapítani, hogy a hadsereg helyzete a júniusi felmérés óta nem javult, hanem romlott. „A hanyatlás általános tünetei mutatkoznak.” A hanyatlás tüneteit a bizottság olyan tényekben vélte felfedezni, mint hogy „most immár minden kulcspozíciót a túloldal tart kezében”, hogy a honvédség 11 tábornoka közül csak kettő nem munkáspárti és a nem munkáspárti vezérkari tisztek zömét terrorral félreállították. Végezetül megállapították, hogy a HM egyes osztályai tevékenységének eredményeként — amelyek élén kommunista tisztek és tábornokok voltak — a honvédség „egyre marxistább színezetet kap.”

A bizottság azon véleményének adott kifejezést, miszerint az a tény, hogy a honvédség egy év alatt 38 000 főről 13 000 főre apadt, a szakszerűség rovására ment, s ugyanakkor nőtt a belső politizálgatás erőssége. Kifejtette azt az álláspontját, hogy ez azért következett be, mert a parancsnoki állások betöltésénél egyedül a pártok valamelyikéhez való tartozás lett a döntő. Úgy ítélték meg, hogy ebből a jelenségből fakadtak a „fékevesztett előléptetések” és az, hogy a „szolgálati beosztásokat nem a rendfokozatoknak megfelelően töltik be, hanem egyedül pártszempontok szerint.”

Elismerte a bizottság és sajátos szóhasználatával meg is fogalmazta: „A pártok versenyében természetesen a nagyobb agresszivitással dolgozó munkáspártok tudnak és tudtak kimutatni legtöbb sikert.”

A helyzetelemzés után a Véderő Bizottság megfogalmazta azokat a tennivalókat, amelyek megvalósítása a helyzet javulását segítheti elő. E javaslatoknak egyetlen fő gondolata volt. Nevezetesen az, hogy a „szakszerűség” visszaállításával és a politikai tevékenység korlátozásával, az arányosítás érvényesítésével a munkáspártok befolyását csökkenteni, netán megszüntetni a hadseregben. Ezt a következő módon kívánták elérni: Mindenekelőtt „a B-lista során ok nélkül félretettek minden erővel, minél nagyobb számban visszavenni, hogy a romlás megállítható legyen. A kirostált szakembert fokozatosan felelős beosztásba a pártember helyébe! A B-lista revízió során visszavetteket azonnal akármilyen beosztásba és minél előbb felelős beosztásba! Nem várni a SZEB engedélyére, azonnal be kell tenni őket olyan üres helyre, ahol nem kell orosz engedély.” A júniusi javaslathoz képest, miszerint az előléptetéseket csak az úgynevezett kötött formában lehet eszközölni, most azt javasolták, hogy „minden előléptetést azonnal be kell szüntetni”, de a Kisgazdapárt felé e vonatkozásban is legyen „nyitott kapu.” Felújították azon javaslatukat is, hogy az összes tisztek előléptetési jogát a köztársasági elnök jogkörébe kell utalni, hogy az ilyen jellegű politikai harcoktól a honvédelmi minisztert megóvják. Javasolták a szakképzetlen személyek kiképzés alá való vonását, levizsgáztatását, és ha nem felelnek meg, „könyörtelen” eltávolítását!

Elítélőleg nyilatkozott a bizottság arról a jelenségről, hogy a katonák az egyes pártok nyilvános megmozdulásain sokszor zárt alakzatban jelennek meg.

21 Uo. 287. f. 2/9. ö. e. 285. o.

22 A Belügyminisztérium Irattára.

A honvédség egysége véleményük szerint „szinte csak az egyenruhában nyilvánul meg. Ilyen helyzetben — hangzik tovább a bizottság véleménye — elvész a honvédségnek, mint fegyveres testületnek a szeme elől az állami célok megvalósítása, a belső rend biztosítása, a végrehajtó hatalom tekintélyének fenntartása stb.” Ezért javasolták: „A honvédség politizálását azonnal a négy fal közé kell visszazorítani. Nyilvános politikai megmozdulásokon ne vehessenek részt, különösen nem politikai felvonulásokon.” Ehhez a gondolathoz tartozott az a javaslat is, hogy a nevelőtiszti és a demokratikus átképző tanfolyam parancsnoka helyett, aki pártember, „komoly katonát kell kinevezni”. Kifejezték azon óhajukat is, hogy „A nevelőtiszti intézményt — ha nem alakítható át — legalább megbízható irányba kell terelni.”

A Véderő Bizottság úgy látta, hogy az általa tett javaslatok részben a honvédelmi miniszter hatáskörében végrehajthatók.

Néhány megjegyzést a Véderő Bizottság ezen helyzetelemzéséhez is meg kell tennünk. A munkáspártok befolyásáról elmondottak a valóságos képet mutatták. Ám ennek okait leszűkíteni csupán a munkáspártok agresszivitására, a dolgok leegyszerűsítését jelenti. A bizottság többször is elismerte, hogy a hadseregben is folyt a pártok közötti verseny. Annak, hogy e versenyből a munkáspártok kerültek ki győztesen, több oka volt, mint az agresszivitás! Itt most csak arra utalunk, hogy a munkáspártok egy új típusú demokratikus néphadseregért küzdöttek, amelynek vezető testülete, tábournoki, tiszti és tiszthelyettesi kara a dolgozó nép széles tömegeiből kerül ki, amely hallatja szavát politikai kérdésekben is. Ezt a hadseregideált el tudták fogadtatni a dolgozó tömegekkel és a hadsereg állományának zömével, s ennek megteremtéséhez tőlük támogatást is kaptak. A Kisgazdapárt nem tudott ilyen hadseregideált felmutatni. Ugyanakkor még nagyon közel volt és még mélyen élt a tömegekben a Horthy-hadsereg tisztikarának a képe ahhoz, hogy bármilyen szakszerűsége hivatkozva is egy olyan típusú tisztikart támogattak volna.

Nem állja meg a helyét a bizottságnak azon véleménye sem, hogy az a tiszt, aki belépett valamelyik munkáspártba, veszített volna a „szakszerűségéből”. A politizáló hadsereg sem veszítette el szeme elől az állami célok megvalósítását, a belső rend biztosítását. A hadsereg fennállásának a jelentés elkészítéséig eltelt közel két évi története igazolja ezt! Utalunk csupán annak az országy újjáépítésében végzett munkájára, a hidak, vasutak, híradóvonalak helyreállítása érdekében kifejtett tevékenységére, az ország területének akna- és lőszermentesítésére, valamint a határőrségnek a csempészek és politikai bűnözők elleni harcára. Ekkor ezek voltak a legfőbb állami célok. Végrehajtásuk pedig az úgynevezett szakképzetlen tisztek és tiszthelyettesek vezetésével történt.

Ezeknek a jelzőknek a használata a bizottság részéről nem is e tények nemismeréséből fakadt, hanem inkább abból a tehetetlenségből, hogy a kialakult helyzetben már „segíteni csak tervszerűen és fokozatosan lehet.” Hozzátehetjük: valóban csak lehetett volna, ha más lett volna a párt öszspolitikája.

A Véderő Bizottság november elején visszatért júniusi és októberi javaslatai végrehajtásának helyzetére²³ és keserűen állapította meg, hogy „a honvédség általános helyzetében javulás nem tapasztalható.” A B-lista revízió során nem került sor, a párt exponált embereinek visszavételére és funkcióba állítására, de a miniszter közlése szerint ez a továbbiakban is bizonytalan. Ennek kapcsán megfogalmazták, hogy nem csak a „HM személyügyi osztály vezetője, hanem teljes személyi összetétele a mi szempontunkból megbízhatatlan és ennek eddig a változtatására kísérletet sem tettünk.” Megemlítik, hogy újabb tábournoki kinevezések vannak folyamatban és ugyanakkor olyan kiváló tábournokok vannak beosztás nélkül, mint Istóka és András vezérőrnagyok, akik a párt emberei. Továbbra is sürgetik, hogy a tiszti kinevezéseket vonják az államfő jogkörébe, az áthelyezési jogot pedig a miniszter kezébe kell adni, elvéve azt a honvédség felügyelőjétől és a kerületi parancsnokoktól „mert ők mindent munkáspárti vezényszóra végeznek és a kisgazdapárti miniszterrel mit sem törődnek.”

Végezetül a bizottság kifejti abbéli véleményét, hogy „A honvédségben a romlás megfékezése a jelenlegi helyzetben kilátástalannak látszik.” Kijelenti: „A Véderő Bizottság a jelenlegi körülmények között segíteni nem tud, mivel a bizottság munkáját a valóságos honvédségi politikával nem sikerült gyakorlati összhangba hozni. Ezért a helyzetet a pártvezetőségnek jelenti.”

Nem tudni, hogy a Kisgazdapárt legfelső vezetése, a Politikai Bizottság, mennyire azonosította magát a Véderő Bizottság katonapolitikai nézeteivel. A különböző dokumentumok — az október 20-án nyilvánosságra hozott új pártprogram, valamint a párt október 24-i levele a Baloldali Blokk követeléseire — azt sugallják, hogy nem maradt rájuk hatás nélkül. Az is egyértelmű, hogy a pártvezetés a felszabadulás után alapvetően megváltozott politikai helyzetben is ragaszkodott az 1943-as pártprogramban megfogalmazott katonapolitikai koncepció fenntartásához, miszerint: „Az ország védelmének biztosítása érdekében szükségesnek tartjuk a nemzeti társadalommal lélekben teljesen összeforrott és minden pártpolitikától megóvott nemzeti hadsereg teljes kiépítését és korszerű felszerelését.” (Kiemelés tőlem — M. S.) A hadsereg pártpolitikától való megóvása a negyvenes évek első felében feltétlenül haladó gondolat volt, hiszen kimondatlanul is a nyilas befolyás erősödése ellen emelt szót. Am ugyanennek a gondolatnak a fenntartása 1946-ban már nem volt elfogadható, mert ekkor már a társadalom haladó erőit képviselő munkaspártok befolyása ellen irányult.

Amikor 1945-ben, a választások után, a Kisgazdapárt a belügyi tárcát nem tudta megszerezni, a honvédelmi tárcát nem vagy meglepéssel fogadta. Bár lehetséges, talán nem is annyira tudatosan megfogalmazva, ahogy azt a Véderő Bizottság júniusi helyzetelemzésében tette, de ott lehetett az a gondolat, hogy ha a Belügyminisztérium a baloldal kezében van, akkor viszont a többségi párt a HM birtoklásával legalább részben ellensúlyozni tudja a fegyveres erők másik részének a tevékenységét. Ezt a gondolatmenetet látszik igazolni az, hogy miután a kisgazdapárti vezetés 1946 végén azt tapasztalta, hogy a fenti elgondolás nem jött be, igyekezett megszabadulni a HM vezetésétől.

A koalíción belül hetekig folyt a vita arról, hogy a Nemzeti Parasztpárt cserélje el a kultuszminiszteri tárcát a HM tárcával. Ezt az elgondolást a munkaspártok is támogatták. Az elgondolás azonban a Nemzeti Parasztpárt ellenállásán és a közbejött más belpolitikai események következtében nem vált valóra. A tárcacsere a Kisgazdapártnak a fent említett ok mellett azért is jó lett volna, mert a hadsereggel kapcsolatos bírálatait nyilván szélesebb körben tehetné volna meg, mint saját miniszterének az idejében.

Igy azonban minden maradt a régiiben, s nem változott a párt katonapolitikája sem — legalábbis egyelőre. Az október 20-án nyilvánosságra hozott új pártprogram tervezete többek között kimondta: „... honvédségünk a magyar nép hadserege legyen. Erről a területről minél hamarabb számúzni kell a pártpolitikát.”²⁴ Hasonló szellemben foglalt állást a fegyveres erők kérdésében az a levél is, amelyt a Kisgazdapárt vezetősége adott át a Baloldali Blokk pártjainak október 24-én, amelyben a párt a Baloldali Blokk követeléseire reagált. „A közigazgatás, a rendőrség és a honvédség területén — hangzik a levél — a megnyugtató arányosításokat sürgősen végre kell hajtani és utána ezekből a szervekből a pártpolitikát is ki kell küszöbölni.”²⁵

E témával kapcsolatban az 1946. október 30-i pártközi értekezleten — amelyen a pártok a Kisgazdapárt levelét tárgyalták — felszólalásában Szakasits Árpád, a Szociáldemokrata Párt főtitkára, arra figyelmeztetett, hogy „Megszűnt a Horthy-hadsereg, de itt vannak a volt Horthy-tisztek, itt van az egész reakciós tömb, és nem passzíve viselkedik, hanem egyre vakmerőbben jelentkezik ott, ahol tud. És sajnálatos, hogy a Kisgazdapárt nem adja tanújelét annak, hogy felismeri ezeket a tényeket, nincs veszélyérzet, amelynek meg kellene lenni minden igaz demokratában ...”²⁶

²⁴ *Kis Újság*, 1936. október 22. 2. o.

²⁵ *Kis Újság*, 1946. október 24. 2. o.

²⁶ Az MSZMP Párttörténeti Intézetének Archívuma, 274. f. 154. 5. e. 20. o.

A Független Kisgazdapárt hadsereggel kapcsolatos politikáját volt hivatva propagálni — ha közvetett formában is —, hogy 1946 végén a köztársaság elnöke részt vett az 1., és a 6. gyaloghadosztály újoncainak eskütételén. Tildy Zoltán beszédei, amelyeket ezeken az ünnepeken elmondott, jóval visszafogottabbak voltak, mint a párt hivatalos megnyilatkozásai, de az alap gondolat gyakorlatilag ugyanaz volt.

Igyekezett a Független Kisgazdapárt azoknak a tartalékos tiszteknek is a bizalmába férkőzni, akik a hadsereg létszámának csökkentése miatt voltak kénytelenek megválni beosztásuktól. A párt központi lapja, a Kis Újság december 10-i száma nagyobb cikket közölt a tartalékos tisztek védelme érdekében. Nem azon sajnálkozott, hogy ezek kikerültek a hadseregből, hanem azon bántódott, hogy ezek az emberek január 1. után már nem kapnak fizetést. A cikk elismerte, hogy a tartalékos tisztek zöme a fasizmus elleni harcra önként jelentkezett, igazi demokraták, „akik között még véletlenül sincs egyetlen nyugatos sem” és két évig becsületesen dolgoztak — de hát mit lehet tenni? Bizni kell Bartha Albertben, aki majd revízió alá veszi ezt a rendeletet (ti., hogy január 1-től már ne kapjanak fizetést — M. S.) és vagy türelmi időt vagy megfelelő végkielégítést fog adni.” Ez ugyan kevés vigasznak bizonyult, de mennyire más ez a hang, mint amilyen éppen a tartalékos tisztek kérdésében B. Szabó István szájából egy évvel ezelőtt elhangzott!

A köztársaságellenes összeesküvés leleplezésének bejelentéséről szóló 1947. január 7-i belügyminisztériumi közlemény és a foganatosított letartóztatások nehéz helyzetbe hozták a Kisgazdapártot, és közelebről a Véderő Bizottságot is.²⁷ A gyanúsítottak között szerepelt ugyanis Jackó Pál, a Véderő Bizottság titkára is. Ez a tény — annak ellenére, hogy a Népbíróság Jackót több társával egyetemben felmentette az összeesküvésben való részvétel vádjáról — kétségkívül hatással volt a Kisgazdapárt Véderő Bizottságának további tevékenységére és a párt katonapolitikájának alakulására.

Az összeesküvésnek, amelyet a Magyar Közösség nevű illegális szervezet indított el és a jelzett időben még csak a kezdeti stádiumában volt, létezett egy katonai vonala is, amely dálnoki Veress Lajos volt horthysta vezérezredes vezetésével ún. Földalatti Fővezérséget hozott létre és kidolgozta azokat a tennedőket, amelyeket katonai vonalon kellett volna megvalósítani. A katonai szervezkedés „... lényege nem az volt — vallotta a bíróság előtt Donáth György, az ügy egyik fővádottja —, hogy földalatti alakulatokat szervezzünk, amelyekhez legénységre van szükségünk, hanem az volt a lényeg, hogy a meglévő fegyveres alakulatok kulcspozícióit adott esetben a magunk embereivel tudjuk betölteni.”²⁸

Mint ahogy az összeesküvés egészéről, annak katonai vonaláról sem voltak ismeretei a Kisgazdapárt vezetőségének. Az közvetlenül nem érintette a hadsereget sem. A Földalatti Fővezérség tagjai között hivatásos tisztek nem voltak, de gyanúba keveredtek olyanok, akik nemrég még hivatásosként szolgáltak a hadseregben.

Az összeesküvés és a bírósági tárgyalás során kibontakozott politikai harc hullámai ugyan mélyen érintették a Kisgazdapártot, de ez nem jelentette azt, hogy a párt a továbbiakban nem hallatta volna szavát a hadsereg kérdésében. Hiszen az országban még ezek után sem dől el a hatalom kérdése, s nem zárult le a Kisgazdapárton belül sem a különböző irányzatok küzdelme egymás ellen.

3.

A Független Kisgazdapárt első megnyilatkozására a hadsereg kérdésében az összeesküvés leleplezése után 1947 márciusában került sor, amikor is a nemzetgyűlés napirendre tűzte az 1946/47. évi honvédségi költségvetés tárgyalását.

²⁷ A részletes kifejtést lásd: *Vida István*: i. m. 244—261. o.

²⁸ Uo. 248—249. o.

Ezen az ülésen azonban már nemcsak a költségvetés számszerű összege került terítékre, hanem a hadsereg léte vagy nem léte, illetve az, hogy ha kell az országnak hadsereg, akkor az milyen szellemű legyen. A hadsereg szükségessége körüli vitát, még a költségvetés általános tárgyalásának elején, Szentgyörgyi Albert felszólalása váltotta ki, aki tagadta a hadsereg szükségességét és olyan javaslatot tett, hogy a kormányzat a tervezett honvédségi költségvetés felét a kulturális tárcának adja át, a másik feléből pedig a hadsereg végezze el az önfelszámolást. A honvédségi költségvetés vitájában tehát minden párt ki nyilvánította ezzel kapcsolatos véleményét, köztük a Független Kisgazdapárt is.

A honvédelmi költségvetés előterjesztője a kisgazdapárti Andrassy Dániel volt. Előterjesztésében határozottan amellett foglalt állást, hogy Magyarországnak szüksége van hadseregre. Ez a hadsereg — mondta többek között a szónok — „Legyen áthatva demokratikus szellemtől, tudja azt, hogy most már a nép honvédsége a honvédség, és tudja azt, hogy egy olyan demokratikus állam védője, amely demokratikus állam egyenlő feltételeket biztosít minden megszületett magyar csecsemőnek az életben való boldoguláshoz”.²⁹

Ugyanakkor nem mulasztotta el a szónok azt sem, hogy felemlítse a párt jel-szavát: a hadseregben ne érvényesüljön a pártpolitika; s nem minden meggondolás nélkül szólt arról is, hogy 1944. október 15-ért nem lehet az egész tisztikart hibáztatni.

Pesta László, a Független Kisgazdapártnak az ügyszó kijelölt szónoka, azzal kezdte beszédét, hogy sem ő, sem pártja nem ért egyet a Szentgyörgyi Albert által kifejtett nézetrel. „A magyar demokráciának igenis szüksége van a békeszerződés keretei között szervezett, a népből származó s a néppel érző, korszerűen felszerelt, magas fokon kiképzett, demokratikusan gondolkozó, fegyelmelt, jól ellátott, a független magyar köztársasághoz hű honvédségre” — mondta a szónok. Felszólalásának további részében szembeszállt azokkal, akik a hadsereget reakciónak tartják, s kijelentette, hogy az már jelentős mértékben demokratizálódott. Tagadta azt is, hogy a honvédség kommunista párhadsereg, s megjegyezte: „... ha valaki egy vagy két évet a honvédségnél tölt el, nem lehet kívánni tőle, hogy most már szünjék meg politikai meggyőződése”. Végezetül elismerőleg szólt azokról az eredményekről, amelyeket a hadsereg az újjáépítés nehéz munkájában elért.³⁰

Felszólt a vitában Czövek Jenő ugyancsak kisgazdapárti képviselő is. Mondanivalója azonban egy kissé eltért a párt hivatalos szónokának gondolataitól amikor kijelentette: „Az én felfogásom szerint ne politizáljon a hadsereg.” Álláspontját azzal indokolta, hogy a koalíciós pártok politikájának bevitele a hadsereg megosztását idézné elő. Ha politizál a hadsereg, mondotta, „előbb vész össze önmagával, minthogy ha kell, a határok védelmére tudjuk beállítani” Ugyanakkor szükségesnek tartotta, hogy a hadseregben ne csak regulákra, hanem szakmai ismeretekre is tanítsák meg a parasztfiatalokat.³¹

Március első felében Bartha Albert, az összeesküvésben gyanúsított tisztai személyekkel tartott kapcsolat miatt kompromittálva — bár ő nem tudott az összeesküvésről —, a baloldali pártok követelésére kénytelen volt megválni beosztásától. A Független Kisgazdapárt a miniszteri székbe utódaul Dinnyés Lajost jelölte, akinek személyével a koalíciós pártok is egyetértettek. Dinnyés Lajos nem volt katonaember, politikus volt, méghozzá a Független Kisgazdapárt baloldali csoportjához tartozott, s jó kapcsolatai voltak egyes kommunista vezetőkkel is. Az a tény, hogy ebben az időszakban polgári politikus vette át a honvédelmi tárca irányítását, nyilván azzal magyarázható, hogy a hadsereg ügye továbbra is elsősorban politikai kérdés volt. Igaz, ekkor már ismert volt a magyar hadsereg létszámának és szervezeti kereteinek lehetősége, hiszen februárban aláírták a párizsi békeszerződést, amely meghatározta ezeket, de a fejlesztés távlatairól még csak halvány elképzelések voltak.

29 Nemzetgyűlési Napló, 1945—47. V. k. 146—150. o.

30 Uo.

31 Uo.

Azt, hogy a hadsereg ügye elsősorban politikai kérdés, Dinnyés Lajos világosan értette. Ezt igazolják azok a megnyilatkozásai, amelyeket e miniszteri funkció felvéves betöltése idején tett. Két dolgot e funkcióban tudomásul vett. Az egyik az volt, hogy a katonai, úgymond szakmai posztokon olyan kiváló tábornokok dolgoztak már ekkor, mint Pálffy György a határország élén; Sólyom László a HM katonai csoportjának (ez gyakorlatilag ekkor a vezérkar funkcióját látta el) volt a vezetője, Illy Gusztáv pedig a HM személyügyi osztályát vezette. Mellettük jelentős beosztásokat foglaltak el a baloldali pártok tagjai is. A másik, amit Dinnyés nem csak tudomásul vett, hanem teljes erejével támogatott is, hogy a hadsereg politizáljon, s hogy a benne folyó politikai nevelés e szervezet további demokratikus fejlődésének az alapja. Ez a két dolog határozta meg tevékenységét. Am ezeket figyelembe véve Dinnyés a saját pártjának politikáját igyekezett érvényesíteni a hadseregben.

Ez a törekvése kiderül a Kiszgazdapárt Politikai Bizottságának 1947. április 2-i és 23-i ülésein elhangzott megnyilatkozásaiból is. Az első ülésen, ahol a Politikai Bizottság az új minisztereket számoltatta be, elmondta, hogy a minisztérium munkamorálja kritikán aluli, sok a gazdasági visszaélés. Jelezte, hogy a Katonapolitikai Osztály — amely Pálffy György parancsnoksága alatt dolgozott — „nagy hatalomra tett szert”. Jelentette Dinnyés azt is, hogy több, az összeesküvésben részt nem vett, de azok tagjaival baráti kapcsolatban állt tisztet menesztett a hadseregből.

A hadsereg politikai hovatartozását felvázolva a miniszter úgy értékelte a helyzetet, hogy „A vidéki katonaság, de a pesti is igen nagy részben nálunk van [azaz a Kiszgazdapártot támogatja], itt érzi magát”. Ugyanakkor problémaként említette, hogy „nem tudja őket összefogni szervezeten. Miután segítséget nem kapnak tőlünk és nagyon ritkák a soraink — jelen pillanatban 10⁰/₀-ra sem lehet számítani, akinél kimutatható a Kiszgazdapártéhoz való tartozás —, hogyan vigyem bele a pártunk kötelékébe a legénységet?”³²

A Politikai Bizottság április 23-i ülésén ismételtén felmerült a hadsereg kérdése, s újólág kifogásolták a hadsereg — nyilván baloldali — szellemét. Dinnyés ezekre reagálva elmondta, hogy szerinte „nem olyan sötét a helyzet a honvédségnél, mint ahogy az az ország közvéleményében elterjedt.” Ennek bizonyítékaul megemlítette, hogy nem régen volt csapatzászló avatás, Szűz Máriás zászlóval, s ez szerinte „nem mondható rossz jelnek.” Elmondta továbbá azt is, hogy sok MKP tag tiszt a magánbeszélgetések során elmondta neki, hogy a „polgári gondolkodás talaján állnak.” Végül hivatkozott arra, hogy „a legénység 90⁰/₀-a parasztyerek és éppen ezért ezt a vonalat nem vesztettük el, itt még van lehetőség arra, hogy eredményeket érjünk el.”³³

Dinnyést tehát foglalkoztatták azok a gondolatok, hogy miként lehet a hadsereg tömegeibe belevinni a Kiszgazdapárt eszméit. De nála már nem a Kiszgazdapárt összeesküvés előtti eszméiről volt szó!

1947. május 3-án avatták fel az első nevelőtiszti tanfolyam hallgatóit. Az avatáson Dinnyés Lajos beszédet mondott, amely jelentős kiállás volt a demokratikus, politizáló hadsereg mellett. Ezeket mondotta többek között: „Boldog vagyok, mert nekem jutott ez a szép feladat, hogy titeket pályátokra elindíthatlak. Szép lesz ez a pálya, de nehéz és göröngyös. Meg kell nyernetek a kezetek alá kerülő bajtársak lelkét a demokrácianak és ezen keresztül kell szolgálnotok a magyar népet... Azzal bocsátalak el titeket, hogy arra a bizalomra, amellyel a magyar nép ezzel az új tiszti rendfokozattal kitüntetett, mindig méltók legyetek. Harcoljatok a sötétség, a reakció és a korrupció ellen, a demokrácia megerősödéséért, sokat szenvedett népünk jövőjéért.”³⁴ Hasonló megnyilatkozásai voltak miniszternek a csapatoknál tett látogatásai során is.

1947 májusában az összeesküvők bírósági tárgyalása idején elhangzott olyan megállapítás, hogy Nagy Ferenc miniszterelnök is tudott az összeesküvésről.

32 Az MSZMP Párttörténeti Intézetének Archivuma, 285. f. 1/5. ö. e. 175—176. o.

33 Uo. 58. o.

34 Új haza, új hadsereg. Budapest, Felkai Dénes ny. ezds. visszaemlékezése. 115—116. o.

A kormány ezért kérte, hogy jöjjön haza és tisztázza magát. (A miniszterelnök ekkor Svájcban tartózkodott.) Nagy Ferenc a hazatérést megtagadta. Ezután a kormány nevében Rákosi Mátyás miniszterelnök-helyettes őt lemondásra szólította fel. Ennek Nagy Ferenc a köztársasági elnökhöz írott, július 1-én kelt levelében eleget tett azzal a megjegyzéssel, hogy „semmiféle összeesküvésről annak rendőrségi megállapítása előtt nem tudtam, sem a koalíció, sem a megszálló hatalom ellen sem szóval, sem tettel nem vétettem.”³⁵ Lemondatása következtében új miniszterelnök megválasztása vált szükségessé. A koalíciós pártok egyetértésével a Kisgazdapárt erre a funkcióra Dinnyés Lajost jelölte. Dinnyés Lajos miniszterelnöki posztja mellett megtartotta a honvédelmi tárca vezetését is

Minden valószínűség szerint ez a tény is közrejátszott abban, hogy a kormányprogram³⁶ meglehetősen nagy teret szentelt a hadsereggel összefüggő kérdéseknek. Másrészt figyelembe kellett venni azt is, hogy a párizsi békeszerződés aláírása óta ez volt az első lehetőség, hogy a kormány is megnyilatkozzon ebben az ügyben.

Szólt a miniszterelnök arról, hogy a honvédség fejlesztését a hároméves tervben már figyelembe vették. „A fejlesztés során — hangzott a kormányprogram — elsősorban arra törekszik a honvédelmi kormányzat, hogy megfelelő ruházattal lássa el a honvédeket, mert a magyar demokrácia nem tűrheti, hogy a honvéd a demokrácia rongybanjáró számkivetettje legyen. A fejlesztés, amely tervbe van véve, szigorúan ragaszkodik az ország pénzügyi helyzetéhez és az elkövetkezendő költségvetési évben a polgári alkalmazottakkal együtt a honvédség az engedélyezett 20 000 fő helyett (ezt a létszámot még a SZEB engedélyezte — M. S.) mindössze 18 000 főt fog számlálni. A honvédség féltő gonddal öröködik afelett, hogy a honvédség fejlesztésére előirányzott pénzt az utolsó fillérig rendeltetési helyére juttassa...” Meghatározta a kormányprogram a hadsereg hármaskérdését is. „Legfontosabb feladata határaink biztosítása, ami abból áll, hogy megakadályozza az országunkba jövő és kimenő csempészek káros tevékenységét, s hasonlóképpen gátat vet különböző nemkívánatos elemek be- és kiszivárgásának; második feladata a katonai épületek, vagyontárgyak és honvédségi értékek őrzése, míg a harmadik feladat a honvédség keretében a katonai kiképzés biztosítása és ezzel kapcsolatban részvétel az újjáépítés nagy munkájában”.

Kemény kritikát mondott a kormányprogram a volt hadsereg tisztikaráról, amelynek „körülbelül 80 százaléka nyugatra menekült s ezzel tanújelét adta német- és fasisztabarát érzelmeinek”. E tisztikarral szemben a kormányprogram alternatívaként jelezte, ezek helyett a tisztek helyett „a honvédség új tisztikart fog nevelni és a tisztképzés már októberben megkezdődik a Kossuth — volt Ludovika — Honvéd Akadémián. Céltudatos és fokozott munkával a hiányokat rövidesen pótolni tudjuk és a lefektetett alapelvek szerint a munka folyamatosan tovább halad a demokratikus honvédség fejlesztése terén.”

1947 nyár elején — miután gyakorlatilag eldöntött volt az új választások megtartása augusztus hónapban — a Kisgazdapárt új programtervezet kidolgozásához fogott hozzá. De ezt a lépést követelte a párton belüli hatalmi kérdések átbillenése is a haladóbb erők javára. A régi program már nem minden vonatkozásban tükrözte az új vezetés politikáját. Emellett a pártból kiszorított, vagy önként kilépett erők új politikai csoportosulásokat, pártokat hoztak létre. A pártnak ezekkel szemben is új programra volt szüksége.

Az új programtervezet³⁷ az eddigiekhez viszonyítva nagyon részletesen szólt a hadsereg kérdéseiről is, új módon próbálta megfogalmazni a párt katonapolitikáját. A VII. pont „Demokratikus honvédséget akarunk” címszó alatt fogalmazta meg a párt akkori és a jövőben követni kívánt katonapolitikáját.

Tekintettel arra, hogy a pártnak ez az egyetlen olyan programtervezete,

35 História, 1982. 6. szám. 35. o.

36 Nemzetgyűlési Napló, 1945—1947. VII. k. 113—132. o.

37 Az MSZMP Párttörténeti Intézetének Archivuma, 285. f. 1/7. ö. e. 68. o.

amely ennyire mélyen foglalkozik a hadsereggel, érdemesnek tartjuk teljes egészében közölni. Annál is inkább tesszük ezt, mert a végleges, a nyomtatásban megjelent programhoz képest ez sokkal részletesebb és sokoldalúbb. A kéziratos tervezet 10 pontban sorolja fel a párt kívánalmait a hadsereggel kapcsolatban. (A pontok számai folytatólagosak a programtervezet többi pontjaihoz.)

„106. Új magyar demokratikus honvédséget akarunk, amelynek célja az, hogy védje a demokráciát, járuljon hozzá annak feltétlen megszilárdításához, végezze el a határőrzés feladatait és végső biztosítéka legyen a törvényes rend uralmának az ország határain belül.

107. Kívánjuk, hogy a honvédség szervezetében, szabályzataiban és szellemében valóban magyar és valóban demokratikus legyen, magatartásában pedig olyan, hogy egész népünk megszeresse és magáénak vallja. Eppen ezért nem lehet a pártok politikájának eszköze és egyetlen pártnak és irányzatnak sem a kiszolgáltatottja.

108. Kívánjuk, hogy a kormányzat a magyar honvédséget megfelelő ruházattal és felszereléssel lássa el és ellátásáról megfelelően gondoskodjék, hogy a magyar nép fiai a honvédséget megszeressék, ahol szellemi továbbképzésben részesülnek, akaraterőre, jellemzilárdságra és közösségi szellemre neveljék.

109. Kívánjuk, hogy a hadsereg szervezéséből, mint a katonai nevelésből gyökeresen kiirtassék minden káros idegenség, félszegség, irodai és papírszellem.

110. Kívánjuk, hogy sürgősen és radikálisan magyar vérrel telítsék az új magyar tisztikart s éppen ezért középosztályunk nagyfokú idegenvérűsége miatt elsősorban a színmagyar parasztság erős, gerinces és katonai készségekkel dúsan megáldott fiainak a tisztikarba való minél nagyobb arányú bevonultatásával lehet és kell ezt a célkitűzést elérni.

111. Kívánjuk, hogy a tisztí alsó és felső iskolákba való felvételnél elsősorban a parasztság fiai részesüljenek előnyben.

112. Kívánjuk, hogy a kiválasztás eszközeül építsék ki híd a légénységi állományból és az altisztikarból a tisztikarba való kivételes átmenet számára.

113. Kívánjuk, hogy az új demokratikus szellemű tisztikar nevelése céljából a honvédekadémia kezdje meg működését.

114. Kívánjuk, a honvédekadémia nevelési és kiképzési reformját, a szolgálati szabályzatnak korszerű átalakítását, a tisztikar és a légénység közötti me revség megszüntetését, a közösségi szellem kialakítását.

115. Kívánjuk a honvédség és a polgári lakosság közösségi szellemének összehangolását s e célból a honvédelmi kormányzat vonja be a honvédséget az új-jáépítés nagy munkájába, hogy a polgári lakosság a honvédségben segítő társát és támogatóját lássa és szeresse meg”.

A fentiekből kitűnik, hogy a Kisgazdapártnak a hadsereggel összefüggő programja e pontok megfogalmazásában átgondoltabb, megfontoltabb, mint azt az előzőekben tapasztalhattuk. Sok kérdésben közelített a baloldali erők álláspontjához. Az, hogy a párt továbbra is ragaszkodott a pártpolitika kizárásához a hadseregből, a koalíció meglétéből fakadt. Ám az előzőekben láttuk azt is, hogy ez a párt is megpróbálta kiterjeszteni befolyását a katonák széles tömegeire. Márpedig ahol párttagok, pártszervezetek vannak, ott elképzelhetetlen, hogy az adott pártok politikáján alapuló vitában nézeteltérés ne legyen.

A program végleges megfogalmazásakor a kisgazdapárti vezetés erősen csökkentette a hadsereggel kapcsolatos mondanivalóját. A nyilvánosságra hozott, nyomtatott szövegben ugyanis ez a szövegrész mindössze három bekezdést tesz ki.³⁸ Az előbb idézett szöveg fő mondanivalóját igyekezvén megfogalmazni a programtervezet XI. fejezete így szól:

„Az új magyar demokratikus honvédség célja az, hogy nyomatékot és tekintélyt adjon a magyar államhatalomnak, védje a demokráciát, járuljon hozzá annak feltétlen megszilárdításához, végezze el a határőrzés feladatait és végső biztosítéka legyen a törvényes rend uralmának az ország határain belül.

A honvédségnek szervezetében, szabályzataiban és szellemében magyarnak és valóban demokratikusnak kell lennie, magatartásában olyannak, hogy egész népünk megszeresse és magáénak vallja. Eppen ezért nem lehet a pártok hatalmi játékaának eszköze és egyetlen pártnak vagy irányzatnak sem a kiszolgáltatottja.

Létszámát és felszerelésének mértékét a békeszerződés határozta meg. Kiépítésének ütemét az államháztartás helyzete befolyásolja. Arra kell törekednünk, hogy jól képzett, jól ellátott és magasrendű fegyelemmel, demokratikus öntudattal telített honvédségünk legyen, s ezt abból a kicsiny magból kell kifejlesztelnünk, amit mai szűkös lehetőségeink között meg tudunk szervezni.”

Amint látható, a programtervezet kézirati és végleges szövege között lényeges eltérések vannak. A feladat meghatározása és a pártpolitikától való távol tartása megmaradt, ám a végleges szövegben nincs szó az új demokratikus tisztikar kinevelésének fontosságáról és szükségességéről, s csak halvány utalás maradt meg a hadereg és a nép kapcsolatának szükségességéről is. Úgy véljük, hogy ezek a különbségek a párton belüli még mindig meglévő különböző irányzatok harcát tükrözték.

1947 augusztusában új országgyűlést választott az ország. A választásokon a baloldali pártok — főképpen a Kommunista Párt — jelentősen megerősítették pozícióikat. A Független Kisgazdapárt elvesztette az 1945 őszi választásokon szerzett abszolút többségét. Ennek ellenére a koalíció, hosszantartó vitában úgy döntött, hogy ismételten Dinnyés Lajos alakítsen kormányt. A kormányprogram előterjesztésére október 7-én került sor.

Az új Dinnyés-kormány programjának katonai része³⁹ gyakorlatilag azokat a gondolatokat fogalmazta újra, amelyekkel a júniusi kormányprogramban találkoztunk. Különbség csak annyiban fedezhető fel, hogy most a miniszterelnök nagyobb teret szentelt annak a munkának — konkrét tényeket felsorakoztatva —, amit a hadsereg az újjáépítés területén végzett. Jelezte ugyanakkor, hogy a békeszerződés hatályba lépésével időszzerűvé vált egy új magyar demokratikus véderőtörvény megalkotása, amelynek előmunkálatait a tárca rövidesen meg fogja kezdeni.

Az új kormányban a honvédelmi tárcát a Nemzeti Parasztpárt elnöke, Veres Péter kapta meg. A Független Kisgazdapártnak tehát megszűnt a hadseregre gyakorolható közvetlen befolyása. Ám ez a továbbiakban sem jelentette azt, hogy a párt a különböző fórumokon, központi sajtójában, dokumentumaiban ne hallatta volna szavát a hadsereg kérdésében.

A párt első hivatalos megnyilatkozása e kérdésben a honvédelmi tárca elvesztése után az országgyűlés 1948. február 18-i ülése volt, amikor a képviselők a honvédelmi tárca 1947/48. évi költségvetését tárgyalták. A Független Kisgazdapárt részéről Pártay Tivadar képviselő szólalt fel, s örömmel állapította meg, hogy „a múlt szomorú tapasztalataival ellentétben a demokratikus magyar honvédség sokban különbözik az elmúlt rendszer honvédségétől”. E változásokat abban látta, hogy a honvédség nem a szervilizmus melegágya, hogy nincs testet és lelket ölö drill, a tisztikar pedig nem kardcsörtető, s a honvédség összességében nem fenyegető jellegű szomszédaink felé. Felszólalásából ugyanakkor már kitapintható, hogy a párt bizonyos ellenzékiiséget tanúsít a honvédelmi tárca tevékenységével kapcsolatban, mert néhány olyan jelenléte, amely már az előző kisgazda honvédelmi miniszterek funkcionálása idején is megvolt, most bírálóat tárgyává tett. Alapvető kifogása az volt, hogy aránytalanság van a legénységi létszám és a tisztikar létszáma között, azaz több a tiszti létszám, mint kellene. Ugyancsak vizsgálatot kért abban az ügyben is, hogy a tisztikarban miért nagyobb a magasabb, mint az alacsonyabb rendfokozatúak aránya.⁴⁰

³⁹ Országgyűlési Napló, 1947—1951. I. k. 1—24. o.

⁴⁰ Uo. 46—60. o. III. k.

Az április 4-i ünnepségről viszont — amelynek kiemelkedő eseménye volt a Szovjetunió által visszaadott 1848/49-es szabadságharcos zászlók átvétele a magyar hadsereg képviselői által — a párt központi lapja fenntartás nélkül szőlt a honvédségről. „Még szebbé, még jelentősebbé tette ezt a nevezetes napot — írta a lap —, hogy a főváros utcáin most vonultak fel először a felszabadulás óta az új, magyar honvédség alakulatai. A nép hadserege menetelt az ünneplő utcákon, a demokratikus honvédség, olyan korszerű felszereléssel, olyan fegyelmetten és annyi öntudattal, hogy önkéntelenül is tapsra verődtek össze a tenyerek. A felszabadulás harmadik évfordulóján megnyugvással és elégtétellel láthatta a főváros ünneplő népe, hogy a szuverén országnak kitűnő honvédsége és rendőrsége áll készenlétben a rend és a béke megvédésére.”⁴¹

1948 júniusában egyesült a Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt. Megszületett a magyar munkásosztály egységes marxista—leninista pártja, a Magyar Dolgozók Pártja. Ez a tény mintegy befejező aktusa volt annak a több mint hároméves küzdelemnek, amelyben a magyar forradalmi erők gazdasági és politikai győzelmet arattak azon erők fölött, amelyek Magyarországon a felszabadulás után a kapitalista társadalmat kívánták konzerválni. Magyarországon létrejött a munkáshatalom, győzött a szocialista forradalom. Az ország elindult a szocializmus építésének útján. A hadsereg felett a közvetlen ellenőrzést az MDP vette át. Szeptemberben a párt egyik főtítkárhelyettesét, Farkas Mihályt nevezték ki honvédelmi miniszterré.

A Független Kisgazdapárt, miután önmagát megtisztította a visszahúzó reakciós erőktől, s vezetésében véglegesen a baloldali erők vették át az irányítást, egyetértett a magyar társadalom szocialista fejlesztésének útjával, s ebben tevékeny részt kívánt vállalni.

Fordulat következett be a pártnak a hadseregről vallott politikájában is. Ezt már a szeptember hónapban megrendezett hadseregünnepegről szóló sajtótudósítások és érzékeltették. A Kis Újság szeptember 11-i száma nagy cikkben köszöntötte a „Száz éves a Honvédség” ünnepségsorozat résztvevőit és többek között a következőket írta: „Ma, száz év után, a honvédség újra a népe, ahogy Kossuth lángelke megálmodta és meg is valósította. Egyre fejlődő néphadseregünk nemcsak legénységében, hanem a Kossuth Akadémia révén immár tisztikarában is népi származású és a legfőbb vezetést ugyanaz a szellem hatja át, ugyanazok a célok lelkesítik, mint a legalsóbb szolgálattevőt: örködés a békén, a demokráciának és minden vívmányának éber megvédése külső és belső ellenségekkel szemben.”⁴² A továbbiakban a párt központi lapja rendszeresen közölt riportokat a hadsereg megváltozott életéről és az újabb tisztképző tanfolyamok megindításáról.

1948. október 28—29-én ülésezett a Független Kisgazdapárt ún. második balatonkenesei értekezlete. Ezen az értekezleten a párt nemcsak tudomásul vette az országban bekövetkezett politikai változásokat, hanem egyetértését fejezte ki a szocializmus építésének programjával is. Elismerte továbbá, hogy a szocializmus építésében a munkásosztályt illeti a vezető szerep.

Az értekezlet határozata szőlt a honvédség kérdéséről is. Kinyilvánította, hogy „Független Kisgazdapárt országos értekezlete üdvözlö a honvédség újjászervezését, és ennek máris szemmel látható eredményeit.

Magyarország a béke arcvonalaán áll a világpolitika frontján, de világosan látja azokat a veszélyeket, amelyek az imperialista háborús fenyegetésekben rejtőznek és azt, hogy a fenyegetések a nagy és kis népek békességét, biztonságát, függetlenségét, fejlődését és létét egyformán veszélyeztetik.

A magyar népi demokrácia kormánya helyes külpolitikájával szolgálja a nemzet létérdekeit. Ezt a helyes külpolitikát megfelelő belpolitikával, a pénzügyi, gazdasági, társadalmi, nevelési, szociális reformokkal és korszerű, erős néphadsereggel kell alátámasztani. A honvédség legyen megbízható fegyveres támasza a köztársaságnak és a népi demokrácia vívmányainak és az állam rendjé-

41 *Kis Újság*, 1948. április 6. 1. o.

42 *Kis Újság*, 1948. szeptember 11. 3. o.

nek, erejével, példaadásával, tagjainak testületi és egyéb magatartásával növelje az egész nemzetben az önbizalmat, a biztonságérzetet és fejlessze az önvédelem elhatározottságának szellemét.⁴³

A Független Kisgazdapártnak ez volt az utolsó hivatalos megnyilatkozása a hadsereg kérdésében. A párt tevékenysége az elkövetkezendő hónapokban egyre jobban visszaesett, majd meg is szűnt.

*

A Független Kisgazdapárt katonapolitikáját végigtekintve a felszabadulástól a párt működéséig megállapítható, hogy az ugyanolyan ellentmondásos volt, mint a párt egész tevékenysége. Agitációs munkájával segítette az új hadsereg megszervezését, ám a háború befejezése után a benne tömörülő polgári erőknek a polgári társadalom konzerválására irányuló tevékenysége nagymértékben befolyásolta a haladóbb katonapolitika kialakítását is. A párt Véd-erő Bizottságának az a törekvése, hogy a polgári társadalomra jellemző katonapolitikát dolgozzon ki és fogadtasson el az egész pártvezetéssel, nem járt sikerrel. Ugyanakkor annak megvalósítása érdekében kifejtett gyakorlati tevékenysége nagyon megnehezítette a baloldali erőknek a hadsereg demokratikus átalakítása érdekében kifejtett munkáját.

Elismerés illeti a párt azon tagjait, akik elfogadták a baloldali pártok segítőkészségét és velük együtt képesek voltak a pártot megtisztítani a reakció erőitől és végül is a társadalom fejlődésének törvényét megértve magukévá tudták tenni a szocializmus építésének eszméjét.

E harcral párhuzamosan formálódott a párt katonapolitikája is. Dinnyés Lajos honvédelmi miniszter tevékenysége már a pozitív katonapolitika kialakulásának jelentős állomása volt. A párt utolsó megnyilvánulása a hadsereg kérdésében a második balatonkenesei konferencián pedig teljes egészében egybeesett a forradalmi erőknek a hadsereggel kapcsolatos nézeteivel. A Független Kisgazdapárt katonapolitikája 1945 és 1948 között összességében része annak a politikának, amely a haladó és a retrográd erők között a hadsereg megnyeréséért folyt.

Шандор Муч

О ВОЕННОЙ ПОЛИТИКЕ НЕЗАВИСИМОЙ ПАРТИИ МЕЛКИХ ЗЕМЛЕВЛАДЕЛЬЦЕВ В ПЕРИОД 1945—1948 ГГ.

Резюме

Независимая партия мелких землевладельцев, как одна из самых крупных по численности партий сформировавшегося в конце 1944 года коалиционного правительства Венгрии — аналогично другим коалиционным партиям — поддерживала формирование и введение в бой новой венгерской армии против фашистской Германии и её венгерских сателлитов.

После окончания войны военная политика этой партии, исходя из ее государственной программы, значительно отклонилась от политики остальных партий коалиции. Партия мелких землевладельцев, провозглашавшая программу умеренных буржуазных реформ, не стремилась к радикальным преобразованиям и в армии. Здесь её опору составляли прежде всего оставшиеся от старой армии, относительно более прогрессивные офицерские и унтер-офицерские кадры. Партия надеялась, что её военно-политические соображения будут содействовать претворить в жизнь и тот факт, что с конца 1945 до конца 1947 года её ставленником был министр обороны страны.

Однако к лету 1946 года демократические, революционные силы — прежде всего Коммунистическая Партия и Социал-демократическая Партия — получили значительные позиции в армии и стали располагать большим политическим влиянием и в кругу личного состава. Это положение существенно препятствовало осуществлению военно-политических принципов Партии мелких землевладельцев.

⁴³ *Balogh—Izsdák: Pártok és pártprogramok Magyarországon. (1944—1945) Budapest, 402—403. o.*

Принимая во внимание этот факт, Комитет вооруженных сил Партии мелких землевладельцев в течение 1946 года неоднократно рассмотрел вопрос о политическом положении в армии и вынес предложения для своего партийного руководства в интересах расширения влияния партии в вооруженных силах.

В статье детально излагаются и анализируются эти предложения Комитета вооруженных сил. Автор показывает, что Партия мелких землевладельцев не могла разработать такой военной политики, которая получила бы поддержку со стороны гражданских элементов и широких, демократических масс армии.

Военная политика Партии мелких землевладельцев начала радикально изменяться только тогда, когда сама партия освободилась от ретроградных сил и стала способной выработать более прогрессивную государственную программу.

Борьба за власть, проходившая в Венгрии в период 1945—1947 годов, не могла обойти и армию. Армию, как свое орудие политики, каждая партия стремилась подчинить своему влиянию. Однако Партии мелких землевладельцев не удалось достичь этой цели.

Sándor Mucs

ÜBER DIE MILITÄRPOLITIK DER UNABHÄNGIGEN PARTEI DER KLEINLANDWIRTE 1945—1948

Resumee

Die Unabhängige Partei der Kleinlandwirte, als eine der in Mitgliedzahl größten Parteien der am Ende 1944 gebildeten Koalition — genauso wie die anderen Koalitionsparteien — unterstützte die Organisation einer neuen ungarischen Armee und ihren Einsatz gegen das fasistische Deutschland und ihre ungarischen Mitläufer.

Nach dem Ende des Krieges weichte die Militärpolitik der Partei, aus ihrem Langesprogramm ergebend, von der der anderen Parteien bedeutend ab. Die Mäßige bürgerliche Reformen verkündende Partei der Kleinlandwirte bestrebte sich auch in der Armee nach keinen fundamentalen Änderungen. Sie wollte ihre Base auf das aus der alten Armee übernommene, relativ fortschrittlichere Offiziers- und Unteroffizierskorps gründen. Sie hoffte, daß die Verwirklichung ihrer militärpolitischen Vorstellungen auch durch die Tatsache gestützt wird, daß sie die Verteidigungspartefeuille vom Ende 1945 bis zum Ende 1947 in der Hand hatte.

In Sommer 1946 gelangen aber bedeutende Positionen in der Armee in den Besitz der demokratischen, revolutionären Kräfte, vor allem der Kommunistischen und der Sozialdemokratischen Partei, und sie hatten einen großen politischen Einfluß auch im Kreis des Personalstandes. Diese Lage verhinderte die Verwirklichung der militärpolitische Vorstellungen der Partei der Kleinlandwirte wesentlich.

Unter Berücksichtigung dieser Tatsache überprüfte das Wehrmachtkomitee der Partei der Kleinlandwirte die politische Lage der Armee während des Jahres 1946 mehrmals, und stellte Anträge an die Parteiführung im Interesse der Erweiterung ihres eigenen Einflusses.

Die Studie legt ausführlich dar und analysiert diese Anträge des Wehrmachtkomitees. Der Autor weist darauf hin, daß die Partei der Kleinlandwirte keine Militärpolitik ausarbeiten konnte, die von den breiten demokratischen bürgerlichen und militärischen Massen eine Unterstützung gehabt hatte.

Die Militärpolitik der Partei der Kleinlandwirte begann sich erst grundsätzlich zu ändern, als sich selbst die Partei von den retrograden Kräften losgemacht hatte und für die Ausarbeitung eines fortschrittlicheren Landesprogramms fähig war.

Auch die Armee konnte den Kampf für die Macht in Ungarn in den Jahren 1945—1947 nicht vermeiden. Alle Parteien wollten die Armee, als das Mittel der Politik, unter ihren eigenen Einfluß bringen. Der Partei der Kleinlandwirte gelang es nicht dieses Ziel zu erreichen.